

149034

TARİHTE
ve
GÜNÜMÜZDE
EHL-İ SÜNNET

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	149034
Tas. No:	297.45 TAR. G

İstanbul 2006

ENSAR NEŞRİYAT
Ticaret Anonim Şirketi

© Tebliğlerin muhteva ve dil bakımından sorumlulukları tebliğ sahibine,
telif hakları İSAV'a eserin her türlü basım hakkı anlaşmalı olarak Ensar Neşriyat'a aittir
ISBN : 975-6794-75-5

İSLÂMÎ İLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI
Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi: 45
Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi: 10

Kitabın Adı

Tarihte ve Günümüzde Ehl-i Sünnet

Editörler

Prof. Dr. Mahmut KAYA
Doç. Dr. Hüseyin SARIOĞLU
Dr. İsmail Kurt
Seyit Ali TÜZ

Yayına Hazırlayan
Hüseyin KADER

Dizgi – Mizanpaj
Ensar Neşriyat

Kapak Düzeni
Erhan AKÇAĞLU

Baskı
Karmat

1. Basım
Haziran 2006
İsteme Adresi

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.
Süleymaniye Cad. No: 13 Süleymaniye / İstanbul
Tel : (0212) 513 43 41 Faks : (0212) 522 46 02
www.ensar nesriyat.com.tr

KUR'ÂN ve EHL-İ SÜNNET KAYNAKLARINA GÖRE HAZRET-İ PEYGAMBER ÖRNEĞİNDE SİYASET

Prof. Dr. Hamza AKTAN
Atatürk Üniv. İlahiyat Fak.
Öğretim Üyesi

I- DEVLET ve DEVLETİN LÜZUMU

İnsanları ve devleti idare etme sanatı olarak tanımlanan siyaset, toplumsal bir varlık olarak yaratılan insan için vazgeçilmez bir müessesedir. Toplumunu yönetme anlamında siyasetten söz edebilmek için önce devletten söz etmek gerekir. Toplum hayatının düzenli ve huzurlu bir biçimde sürdürülebilmesi için topluma egemen olan bir otoriteye ihtiyaç bulunduğu konusunda görüş birliği bulunduğunu söyleyebiliriz.

Toplumlar yönetici otoriteye kendi yapılarına uygun olarak klandan imparatorluğa kadar çeşitli şekillerde vücut vermişlerdir. Bu otorite bir tek şeften örgütlü kurumlara kadar farklı yapılarda görülmüştür. Aşiret ve kabile boyutunu aşan toplumlarda devlet adı verilen teşkilatlı bir otoritenin oluştuğu tarihi bir vakiadır. Peygamberimizin Medine'ye hicretiyle birlikte yaptığı ilk işin, Medine'de oturan bütün kabileleri, anayasa olarak nitelendirilebilecek ortak bir sözleşme üzerinde birleştirmiş olması da devletin doğal ve vazgeçilmez bir kurum olduğunu teyit eder.

Devletin varlığı ve vazgeçilmezliği üzerinde yönetimin adil veya zalim olmasının bir etkisi yoktur. Yönetim zalim olsa dahi devletin varlığı tartışılmaz. Tartışma konusu olan şey zalim yönetime nasıl son verilebileceği, adil bir yönetimin nasıl iş başına getirilebileceği meselesidir. Devletin varlığı tartışma konusu yapılmaz. Zira Kur'ân'da zalim ve adil krallardan söz edilir. Zalim krallar yerilir adil olanlar övülür.¹ Kur'ân'ın önem verdiği husus yönetimin şekli değildir. Önemli olan toplumun adaletle yönetilmesidir. Kur'ân'da yönetimde egemen olması gereken prensipler iki temel ilkeye indirgenebilir: Meşveret ve adalet. Bu iki temel ilkeye riâyet edildiği sürece yönetim şeklinin nasıl olduğu çok da önemli değildir. Tabi ki yöneticilerin istedikleri anda bu ilkeleri kolayca terk edemeyecekleri bir yapılanmanın önemsiz olduğu söylenemez. Yöneticileri kolayca değiştirebilme ve denetim altında tutabilmeye imkân veren yapılanmaların ortaya çıkması İslâm'ın memnuniyetle kabul edeceği bir gelişme olur.

II- YÖNETİM ŞEKLİ

Az önce işaret edilen ilkeleri göz ardı ederek yönetimde halkı dikkate almayan, meşveret prensibine riâyet etmeyen, halkı halka rağmen yöneten, icrada adil olmayan yönetim meşruiyetini kaybeder. Yönetimin şekli tek başına meşruiyetin ölçüsü değildir. Meşruiyetini kaybeden yönetimin sona erdirilmesinin yolu ve yöntemi konusunda ortak bir görüş mevcut değildir. Ancak fukahanın kanlı bir ihtilal yöntemini benimsememekte birleştikleri söylenebilir.

Oluşum ve biçimi bakımından yönetim konusuna Hazret-i Peygamber örneğinden hareketle bakacak olursak Peygamberimizin Medine'de kurulan devletin başkanı olmasını tabîi karşılamamız gerekir. Allah'ın elçisi olarak kendisine nazil olan Kur'ân ahkâmını tebliğ ve tatbik etmekle görevli olan Peygamberimizin teşri, icra ve kaza yetkilerine sahip olan kişi olarak devle-

¹ Meselâ, Kur'ân'ın ifadesinden Hazret-i Yusuf zamanında Mısır'a hakim olan kralın insafli ve hakşinas olduğu anlaşılır Yusuf 12/54); Keza Sebe' melikesi'nin de basiretli ve ehli insaf bir hükümdar olduğu gene Kur'ân'daki ifadedden anlaşılır (Neml 27/29-35, 44). Diğer taraftan Hazret-i Musa zamanındaki Firavunun (Kasas 28/4); Hazret-i İbrahim zamanındaki Nemrut'un (Bakara 2/258) inkârcı, zalim hükümdarlar olduğu belirtilir.

tin reisi olması doğaldır. Ancak Peygamberimiz, vefatından sonra yönetimi kimin veya kimlerin hangi usulle devralacağı konusunda bir açıklama ve tavsiyede bulunmamıştır.

Ashab Peygamberimizin vefatında sonra hem Rasûlüllah'ın sünneti, hem de bir geleneğinin sevkiyle biat usulüne dayanan seçimli sistemi tartışmasız benimsemişlerdir. Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesiyle başlayan ve Raşit Halifeler dönemini kapsayan süre içinde, şekil farklılığına rağmen, halkın tensip ettiği kişiler biad usulüyle yönetime getirilmişlerdir. Hilafetin saltanata dönüşmesiyle birlikte biad müessesesi şeklen korunmuş, ancak halkın biate iştirakine imkân verilmeyerek çerçevesi daraltılmış, bir anlamda içi boşaltılmıştır.

Kur'ân'a göre yönetime egemen olan iki temel unsurun meşveret ve adalet olduğundan söz etmiştik. Meşveret prensibi, iktidarın yönetimle ilgili konularda halkın görüşünü almasının kural olduğunu ifade eder. Müslüman toplumlarda genelde hükümdarların önemli konularda karara varmadan önce danışmak üzere bir meşveret meclisi bulundurmaları gerektiği konusunda teoride görüş birliği olduğu gibi uygulamada da buna riâyet edildiği tarihi bir olgudur. Ancak meşveret meclisi üyeleri, buldukları mevkiî sultanın tensibine borçlu olduklarından görüşlerini ne ölçüde serbestçe ifade edebildikleri tartışma götürür. Her şeye rağmen Müslüman emir ve sultanların, tüm yetkileri bir monarkın eline veren monarşik idarelere nispetle, kendi dönemlerine göre keyfiliğe kapalı bir yönetim sergiledikleri söylenebilir.

III- MEŞVERET

Hz. Peygamberin tatbikatı da dikkate alınarak meşveret prensibinin işleyişinde ortaya çıkan özellikleri aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir

1- Yönetimle İlgili Önemli Konular Halka Danışılır

Meşveret prensibi Hazret-i Peygamberin sünnetinde en güzel örnekleriyle uygulama alanı bulmuştur. Kur'ân'da "*yönetimle ilgili konularda onlara danış*"². buyrulmaktadır. Bu âyetin nüzülü Uhut savaşıyla ilgilidir. Pey-

² Âl-i İmrân 3/159.

gamberimiz savaş öncesi, savaş stratejisinin tespiti konusunda ashabına danıştı. Kendisi Medine içinde kalarak savunma muharebesi yapılması fikrindeydi. Ancak çoğunluk açık alana çıkıp meydan muharebesi yapılması görüşünde birleştiler. Peygamberimiz çoğunluğun görüşüne uyarak Uhut alanına çıktı. Peygamberimizin özellikle savaşlarla ilgili olarak ashabıyla istişarelerde bulunduğu konusunda siyer müdevvenatında pek çok nakiller yer almıştır. Sözelimi Bedir harbi öncesinde Kureyş ordusu ile karşılaşma konusunda ashabın, özellikle Ensarın görüşünü aldı. Başta savaşa isteksizlik gösterildiyse de sonunda savaşma konusunda görüş birliği sağlandı.³

Umre yapmak maksadıyla hicretin 6. yılında ashabıyla Mekke yakınına kadar gelen Peygamberimiz Mekke müşriklerince Hudeybiye’de durduruldu. Mekke’ye girmelerine müsaade edilmedi. Müşriklerle görüşmek üzere Mekke’ye gönderilen Hz. Osman ve onunla birlikte giden arkadaşlarının öldürüldükleri şeklinde bir haber gelince Peygamberimiz müşriklerle savaşmak üzere ashabından kendisine biat etmelerini istedi. Ashabın tümü çarpışmaktan yüz çevirmemek, sonuna kadar savaşmak üzere Peygamberimize biad ettiler. Böylece savaşma kararı ittifakla alınmış oldu. Biate katılanlar hakkında Allah’ın hoşnut olduğunu beyan eden Fetih Sûresi 18. âyet nazil olmuştur.⁴

Peygamberimiz Tebük seferine çıkmadan önce sefere çıkıp çıkmama hususunda ashabına danışmış, Hz. Ömer’in “eğer gitmekle emrolundunsa git” demesi üzerine “eğer bu hususta Allah tarafından emrolunsaydım size danışmazdım” buyurmuştur. Yapılan görüşmeler sonucunda Tebük seferine çıkılması yönünde karar alınmıştır. Tebük’e varıldıktan sonra da Hz. Ömer “Ya Rasûlellah! Rumlar kalabalıktır. İçlerinde bir tek Müslüman yoktur. Sen onların yakınına kadar geldin. Bu onlar için yeter. Uygun görürsen bu yıl buradan geri dön” demiş, Peygamberimiz de bu görüşü benimsemiş, Tebük’ten ileriye gidilmemiştir.⁵

³ M. Âsım Köksal, IX, 78-79.

⁴ Taberî, Tarih, III, 78; M. Âsım Köksal, XIII, 182-188.

⁵ İbn İshak, IV, 170; Taberî, Tarih III, 147.

Yönetimle ilgili önemli konularda ashabına danışmasını Peygamberimize emreden “*yönetimle ilgili konularda ashabına danış*”⁶ âyetine ilaveten asr-ı saadet döneminde de sonrasında da Müslümanların yönetimle ilgili konuları halka danışarak karara bağlamaları gerektiğini ifade eden “*onlar kendi aralarında yönetimle ilgili konuları danışarak karara bağlarlar*”⁷ âyeti nazil olmuştur ki İslâm amme hukukunun olmazsa olmaz prensiplerinden birinin istişare olduğuna işaret edilmektedir.

Peygamberimiz halka danışma konusunda seçilerek veya tayin edilerek daimi bir istişare heyeti oluşturmamıştı. İstişareye açılan konular hakkında herkesin fikir beyan etmeye hakkı vardı.

Meselâ, Hendek savaşı öncesi hendek kazma fikri Selman-ı Farişî tarafından ileri sürülmüş ve kabul edilmişti. Hudeybiye’de umre yapamamış olmaları ve aleyhte gibi görünen maddeler içeren bir anlaşma yapılmış olması nedeniyle hayal kırıklığı yaşayan ashaba “Ey insanlar! Kalkınız, kurbanlarınızı kesiniz, sonra da başlarınızı traş ediniz” diye seslenmesine rağmen kimsenin yerinden kımıldamadığını görüp üzülen Peygamberimize zevcesi Ümmü Seleme’nin “Ey Allah’ın Elçisi!...Sen ashab’ından kimseye bir şey söyleme. Git kurbanını kes. Berberini çağır traş ol. Sen böyle yapacak olursan halk da öyle yapar. Muhakkak sana uyarlar” demesi üzerine Peygamberimiz bunun isabetli bir fikir olduğunu görmüş ve Ümmü Seleme’nin dediği gibi yapmıştır. Nitekim Peygamberimiz kurbanını kesip traş olunca ashab da Peygamberimizi takipte gecikmemiştir.⁸

2- Yönetimde Şeffaflık, Yanlış ve Haksızlık Olarak Gördüğü Konularda Halkı Aydınlatma ve İkna Esastır

Yönetimde halka danışmanın, halkı halk ile birlikte yönetme kuralının tabii sonucu yönetimde şeffaflıktır. Yanlış ve haksızlık olarak gördüğü konularda halkın aydınlatılması ve ikna edilmesi de meşveretin doğal ürünüdür. Halkın hatalı olduğu kanaatini taşıdığı, bu nedenle dedikodu ve tenkitlere

⁶ Âl-i İmrân 3/159.

⁷ Şûrâ 42/38.

⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 326; M. Âsım Köksal XIII, 214.

neden olan idari karar ve tasarruflarda halkın ikna edilmesi gerekir. İkna edilmediği takdirde uzayıp giden dedi kodular ve zihinlerde oluşan, giderilmemiş şüpheler nedeniyle toplumda huzursuzluk, buna bağlı olarak birtakım olumsuzluklar olabilir.

Bu hususa bir örnek olarak Hayber ganimetlerinin dağıtımıyla ilgili olarak halkın zihninde oluşan tereddütler zikredilebilir. Peygamberimiz Hayber ganimetlerinden Katafan reisi Uyeyne b. Hısn ve Akra' b. Hâbis gibi kabile reislerine büyük paylar vermesi sebebiyle Sa'd b. Ebî Vakkas'ın "ey Allah'ın Elçisi!! Uyeyne b. Hısn ve Akra' b. Hâbis ve benzerlerine develerden yüzer yüzer verdin. Cü'ayl b. Sürâka ed Damri'yi bıraktın" dedi. Peygamberimiz Sa'd'a şu cevabı verdi: "Varlığım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki Cü'ayl b. Sürâka, Uyeyne ve Akra' gibi yer dolusu kişilerin hepsinden daha hayırlıdır. Fakat ben onları İslâm'a ısındırmak için kolladım. Cü'ayl b. Sürâka'yı ise müslümanlığı ile baş başa bıraktım" buyurdu.⁹

Keza Huneyn ganimetlerinin beşte birinden müellefe-i kulûba Peygamberimizin bol miktarda ihsanda bulunulması Ensarın bir kısmında kırgınlığa, Mekkelilere eman vermesi ise artık Medine'ye dönmeyeceği ve Mekke'de kalabileceği endişesine yol açmış¹⁰; Ensar'dan şair Hassan b. Sabit söylediği üç beyit ile müellefe-i kulûb'a yapılan ihsandan duyduğu rahatsızlığı dile getirmişti. Ensarı toplayıp onlara yaptıkları dedikoduları hatırlatarak savunmalarını dinleyen Peygamberimiz "vallahi siz isteseydiniz bana şöyle diyebilirdiniz: 'Sen bize yalanlanmış olarak gelmiştin, biz seni tasdik ettik. Sen bize terk edilmiş olarak gelmiştin, biz sana yardımcı olduk. Sen yurdundan sürülmüş olarak gelmiştin, biz seni barındırdık. Sen bize yoksul olarak gelmiştin, biz sana kendimiz gibi baktık' deseydiniz doğru söylemiş olurduunuz ve benim tarafımdan da doğrularınız. Siz benim bazı kişilere kalpleri İslâm'a ısınmış diye verdiğim şeyler yüzünden niçin üzüntü duyuyorsunuz. Birtakım insanlar aldıkları dünyalıklarıyla giderken sizler Allah'ın Rasûlü ile yurduzuza dönüp gitmeye razı değil misiniz" buyurdu. Ensar "Evet Ya Rasûlallah

⁹ Cüayl b. Süraka Uhut ve Hendek savaşlarında bulunmuş fakir bir sahibi idi. İbn Sa'd *Tabakât*, IV, 245-246.

¹⁰ M. Âsım Köksal, XV, 506-510.

biz buna razıyız” dediler. Peygamberimiz “siz havassınız, onlar ise avamdır buyurarak Ensarı sevindirdi.¹¹

3- Halk Arasında Panik Nedeni Olabilecek Şeyler Bir Süre Kamu O-yuna Açıklanmayabilir

Halkı halk ile birlikte yönetme prensibi özellikle milli güvenliği ilgilendiren konularda gecikerek uygulanabilir. Yani bazı durumlar ve kararların bir süre kamuoyuna açıklanması geciktirilebilir.

Peygamberimizin hicretten sonraki dönemde iyi işleyen bir istihbarat faaliyeti vardı. İstihbarî bilgilerin Medine’ye doğru olarak ve zamanında ulaşması nedeniyle Medine baskın tarzında herhangi bir saldırıya uğramamıştır. Buna mukabil düşmandan önce harekete geçme imkânı elde edilebilmiştir. Müslümanların niyet ve hareketleri hakkında düşmana bilgi ulaşmaması için de her zaman sıkı önlemler alınmıştır.

Mekke üzerine hareket edildiği sırada Mekke’ye bilgi ulaştırılmasını önlemek üzere Peygamberimiz hedefi gizli tutmuş, dağ yolları dahil Mekke’ye giden bütün yollara nöbetçiler koydurmuş, Hz. Ömer’i de nöbetçiler üzerine denetçi tayin etmişti. Hz. Ömer bütün nöbet yerlerini dolaşıyor ve nöbetçilere Mekke’ye giden kimi görürlerse tutmalarını emrediyordu. Peygamberimiz Mekke üzerine gidişinden kimsenin haberdar olmaması için de dua ediyordu¹². Keza Peygamberimiz Mustalıkoğulları üzerine yaptığı seferin kimlere karşı yapılmakta olduğunu da gizlemişti.¹³

Peygamberimizin Hendek savaşı sırasında Kurayzaoğullarının ihanetleri ve anlaşma çabalarının başarısız kalmasıyla ilgili haberin halk arasında yayılmaması için, anlaşma sağlanamamışsa görüşmecilerin “adel ve kare” gibi şifreli sözlerle durumu kapalı anlatmalarını istemesi kritik bir dönemde halk arasında panik meydana getirmemek için alınan önlemlere örnek olarak gösterilebilir.¹⁴

¹¹ M. Âsım Köksal, XV, 506-510.

¹² Vakıdî, *Meğazi* II, 796.

¹³ Vakıdî, *Meğazi*, s.305 1948 baskısı.

¹⁴ İbn Hişam, III, 233; Vakıdî, *Meğazi*, II, 450.

Yarımadanın bütün müşrik kavim ve kabilelerinin Medine önlerine yığıldıkları bir sırada Medine'nin savunması için Müslümanlarla birlikte savaşmaları gereken Kurayza Yahudilerinin ihanetleri, yani Kureyş müşrikleriyle işbirliği yapmak niyetiyle Müslüman görüşmecilerin tekliflerini red ve kendilerine hakaret ettikleri haberi halk arasında moral bozukluğuna, korku ve paniğe sebep olabilirdi.

4- İstişarî Kararlar Kararlılıkla Uygulanır

Konuyu müşavereye açmanın kuralı çoğunluğun görüşüne göre hareket edilmesidir. Nitekim Uhut harbiyle ilgili olarak Kur'ân'da *"bir işi bir şekilde yapmaya karar verdiğinde artık tereddüt etme, Rabbine güven"*¹⁵ buyurulmuştur. Verilmiş bir karardan sonra tereddütlü davranmak yanlış bir karardan daha kötü sonuçlar doğurur.

Nitekim Uhut savaşında meydan muharebesi fikrinde ısrarlı olanlar Peygamberimizin, zırhını giymiş olarak çıktığını görüce "Ey Allah'ın Elçisi! Biz senin hoşlanmadığın bir şeyi yapmak istemeyiz. İstiyorsan Medine'de kal" dediler. Peygamberimiz "bir peygamber'in, zırhını giydikten sonra düşmanla çarpışmadan ve Allah onunla düşmanları arasındaki hükmünü vermeden zırhını sırtından çıkarması yaraşmaz" buyurdular.¹⁶

Verilmiş bir karardan dönülmez. İstişarî kararlar her zaman doğru kararlar olmayabilir. Ancak sonuç ne olursa olsun istişareye dayalı kararların uygulanabilmesi için tartışmanın bir yerde kesilmesi gerekir. Birlikte verilmiş kararın sonuçlarına birlikte katlanılır. Böylece halk yönetime katılmaya, yönetimde sorumluluğu paylaşmaya ve sonucuna katlanmaya alıştırmış ve eğitilmiş olur. Bu yöntemle halk kötü giden işler nedeniyle yöneticilere karşı tepki duyma hakkını kendinde görmez. İstişarenin toplumun gelişimi ve sosyal barışın sağlanmasında payı büyüktür.

¹⁵ Âl-i İmrân 3/159.

¹⁶ İbn Hişam, III, 63

5- Yönetimle İlgili Kararlarda Görüş Ayrılıklarının Olması Doğaldır

Yönetimle ilgili konular, üzerinde fikir birliği sağlanabilecek konular değildir. Bu tür konularda neyin nasıl ve niçin yapılacağı hakkında her zaman birden fazla görüş ortaya çıkabilir. Herkes olaya farklı açılardan yaklaşabilir. Herkes değerlendirmelerini kendi bakış açısına göre yapar. Sonuç olarak ortaya pek çok görüş çıkabilir.

Nitekim Hz. Peygamber ve ashabı arasında dahi yönetimle ilgili bazı konularda görüş ayrılıkları olmuştur. Bu istişare müessesesinin yapısı gereğidir. İstişarede kural her görüşe saygı duymaktır. Sonuçta çoğunluğun tasvibini kazanan görüş karara esas olan görüş olur. Asr-ı saadet döneminde de Peygamberimizin görüş ve kararlarından farklı görüşler ileri sürülmüş ve Peygamberimiz tarafından kabul edilmiştir.

Hubab b. Münzir, Bedir savaşında Peygamberimizin mevzi aldığı yerin uygun bir yer olmadığı kanaatini belirtti. Mevzilenmek için uygun olduğunu düşündüğü yeri işaret etti. Peygamberimiz "ey Hubab! Doğru olan senin işaret ettiğin yerdir" buyurdular.¹⁷ Keza, Hubab b. Münzir Bedir harbinde olduğu gibi Hayber kuşatmasında da ilk mevzilenilen yerin uygun bir yer olmadığını, eğer bu Allah'ın emri değilse ok menziline gerisinde mevzilenmek gerektiğini sebepleriyle anlatınca Peygamberimiz "yerinde görüş senin işaret ettiğin görüştür. Akşamleyin inşaallah mevziimizi değiştiririz. Fakat onlarla bu gün burada çarpışalım" demiş, o akşam savaşa ara verildiği sırada Hayberlilerin ok menziline uzağında mevzilenilmiştir¹⁸.

Peygamberimiz Hayber kuşatmasında Hayberlileri teslim olmaya zorlamak için Hubab b. Münzir'in önerisi üzerine hurma ağaçlarının kesilmesini emretmişken, Ebû Bekir'in Hayber'in fethedildiğinde elde edilecek olan bir servetin yok edilmemesi gerektiği görüşünü ileri sürmesiyle bu karardan vazgeçmiştir.¹⁹

¹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 567-568.

¹⁸ M. Âsım Köksal, XIV, 146.

¹⁹ Vakıdî, *Meğazî*, II, 644.

Hendek savaşı sırasında tahammülü zorlayana baskı sırasında Kureyş ordusuna büyük destek sağlayan Gatafanların reisi Uyeyne b. Hısn ve Haris b. Avf'a Peygamberimiz muhasarayı kaldırıp çekilip gitmeleri karşılığında Medine'nin yıllık hurma mahsulünün üçte birini teklif etmişti. Başta Sa'd b. Ubade olmak üzere Ensar böyle bir anlaşmayı kabul etmektense her şeye rağmen savaşmayı tercih ettiklerini belirtince Peygamberimiz "ben sizin üzerinizdeki baskıyı azaltmak istedim. Siz savaşma kararında iseniz mesele yok" buyurarak Uyeyne b. Hısn'a yaptığı tekliften vazgeçti.²⁰

IV- ADALET

Devletin yönetiminin bir diğer temel ilkesi adalettir. Adaletin zıddı zulümdür, haksızlıktır. Buna göre adalet hakka uygunluk demektir. Özel hukuk açısından fertler arasında, amme hukuku açısından ise toplumla bireyler arasında adaleti sağlamak yönetimin en temel görevidir. Toplum adına ferdin hakkı, fert adına toplumun hakkı feda edilmemelidir. Adalet prensibi kapsamında yönetimin uyması gereken kurallar Hz. Peygamber örneğinde aşağıdaki başlıklar altında özetlenebilir.

1- Hukuk Devletine Vücut Verme, Yönetimde Hukuk Prensiplerine Uyma

Hukuk devleti kavramı hukuka saygılı, toplumu önceden belirlenen genel hukuk kurallarına göre yöneten devlet anlamını ifade eder. Genel hukuk prensiplerine aykırı yasalar çıkaran, toplumu bu yasalarla yöneten devlet kanun devleti olarak adlandırılabilir, fakat hukuk devleti olarak nitelenemez. Hem birey boyutunda hem toplum boyutunda adalete vurgu yapan pek çok âyet vardır. Kur'ân'da 27 yerde adaletten, 18 yerde de adaletle eş anlamlı olarak 'kıst'tan söz edilir. Bu âyetlerin incelenmesinden çıkan ortak sonuç Müslüman bir toplumda bireysel ve ahlaki boyuttan yargı müesseselerine kadar adaletin, ahlak, itikat, düşünce, davranış, uygulama ve karar alanlarında toplumun tümünü sarmış olması gerektiğidir. Hz. Peygamber'in hayatı baştan sona adalet örneğidir.

²⁰ İbn Hişam, III,234.

2- Yargıda Adalet

Yönetimin adaleti gerçekleştirme adına yerine getirmesi gereken birinci görev hiçbir gücün etkisi altında kalmadan adalet dağıtacak bir yargı kurumu oluşturmaktır. Hukuk külliyatı olan fıkıh müdevvenatı, özel hukuk alanında objektif ilmi araştırmalara dayalı olarak vücut bulmuştur. Kazâî kararların fıkıh ilminin ortaya koyduğu içtihatlar çerçevesinde verildiği, ümeranın bu alanda yargıya müdahale etmedikleri söylenebilir.

Yargı mercileri kazâî kararlarını tarafların ailesine, mesleğine, sosyal itibarına göre ayırım yapmaksızın verirler. Hz. Peygamber, hırsızlık yapan soylu bir kimseye cezai yaptırım uygulanmaması talebini reddetmiş, önceki kavimlerin helakine sebep olan şeyin bu tür ayrıcalıklar olduğunu beyan etmiştir.²¹ Toplumda imtiyazlı kişiler veya sınıflar olduğu takdirde sosyal barış bozulur. Mahkemeler kararlarını kişilere göre farklı verirlerse halk yönetime olan saygısını kaybeder. Halkın huzur ve mutluluğunu temin etme sanatı olan siyaset toplumda imtiyazlı kişiler ve sınıfların oluşmasına imkân vermemeyi gerektirir.

İyi bir siyaset idari kararlarda da eşitlik ilkesinin korunmasını gerekli kılar. İdari bir kararla bazı kişilere bir çıkar sağlanmış veya bir mükellefiyet yüklenmişse aynı durumda olan herkesin de aynı haklara sahip olması ya da yükümlülükler yüklenmesi gerekir. Bedir'den Medine'ye dönülürken esirlerin elleri bağlı tutuluyordu. Peygamberimizin amcası Abbas, ellerinin bağından rahatsız olduğu için inliyordu. Amcasının iniltisi yüzünden Peygamberimizin gözüne uyku girmedi. Bir süre sonra Abbas'ın iniltisi kesildi. Esirlerin gözetiminden sorumlu olan bir kişi Abbas'ın ellerinin bağını çözmüştü. Peygamberimiz "Abbas'ın iniltisini niye duymuyorum" dedi. Bağ çözen kimse "O'nu bağından kurtardım" dedi. Peygamberimiz "esirlerin hepsine de öyle yap" dedi ve uyudu.²² Aynı konumda olan kişilerden birine sağlanan imkânın tümüne sağlanması gereği adaletin icabıdır.

²¹ Buhârî, Hudud, Hadis No. 6290

²² İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 13.

3- Gelir Dağılımında Adalet

Yönetimin toplum barışını sağlamada önemli görevlerinden biri de gelir dağılımındaki farklılıkları olabildiğince aza indirmedir. Gelir dağılımındaki seviye farkı ne kadar çok olursa o ölçüde adalet ilkesinden uzaklaşmış olur. Fakirin çok fakir, zenginin çok zengin olduğu ve bu durumun değişmeden devam ettiği toplumlarda sosyal patlamaların olması her zaman beklenir.

Servetin belli bir zümrenin tekelinde olmaması gerektiği Kur'ân'da net bir şekilde ifade edilmiştir. Fey âyeti olarak bilinen Haşr Sûresi 7. âyette "*sa-vaş olmaksızın fethedilen ülkelerin halklarına ait mallardan Allah'ın Peygamberine nasip ettiği ganimetler Allah'a, Rasûlüne, akrabalara (peygamber'in yakın akrabalarına) yetimlere, fakirlere ve yolda kalmış gariplere aittir. Ta ki o mallar sizden yalnız zenginler arasında el değiştiren bir servet haline gelmesin*" buyurulmuştur.

Peygamberimiz hicretin başlangıcında muhacirlere Medine'de barınma imkânı sağlamak üzere Ensarın ev arsa, arazi ve hurmalıklarını muhacirlerle paylaşmalarını sağlamıştı. Bilahare savaşılmadan elde edilen Nadiroğullarına ait ev ve arazileri, Ensarın rızasını alarak muhacirlere dağıtmış, buna mukabil muhacirler de o güne kadar oturdukları Ensara ait evleri boşaltmışlardı.²³

Diğer taraftan Hayber'in fethinden sonra da muhacirler, ganimet olarak dağıtılan araziden paylarına düşenle kendilerine ait hurma bahçelerine kavuşmuş olduklarından, hicret sırasında Ensarın bağışlamış veya işletme hakkını vermiş oldukları hurma bahçelerini Ensara iade etmişlerdi.²⁴ Böylece muhacirler Medine'de himaye ve yardım gören bir zümre olmaktan çıkmış kendilerine ait geçimlikleri evleri ve arazileri olan bir sınıf haline gelmişlerdi.

Zekât emri de esas itibarıyla varlıklı kesimin belli oranda fakirlerin kendi mallarında payları olduğunu kabul etmeleridir. Hz. Peygamber zekâtın toplanması konusuna çok önem vermiş, her yöreye zekât tahsildarları göndermiştir. Müslüman olmayanların da cizye ve harac yükümlüsü olmaları

²³ M. Âsım Köksal, XI, 94-95.

²⁴ M. Âsım Köksal, XIV, 303.

aynı paralelde bir hükümdür. Zekâtını, cizye ve haracını ödemeyene yaptırım uygulanması konunun vicdani bir sorumluluktan öte hukuki bir yükümlülük olduğunu gösterir.

Varlıklı kimseler, servetlerini halkın bütününe veya muhtaç bir kesimine sürekli hizmet vermek ve mükafatını da sadece Allah'tan beklemek üzere vakıflar tesis etmeye özendirilmişlerdir.²⁵ Bazı hizmet alanlarının içinden geçilen dönem itibariyle önem kazanması mümkündür. Bu gibi dönemlerden geçerken varlıklı kimselerin imkânlarını o tür hizmetlere yönlendirmeleri de teşvik edilir. Kavurucu sıcakların hakim olduğu bir mevsimde çıkılmak zorunda kalınan Tebük seferi sırasında bir adam peygamberimize sordu: "Ya Rasûlellah! Sadakanın efdal ve üstünü hangisidir?". Peygamberimiz cevap verdi: "Allah yolunda bağışlanan çadırın gölgesi", "Allah yolunda hizmet edenlere hizmet", "Allah yolunda deveye binmek" cevabını verdi. Sözü edilen hizmetlere Tebük seferi şartlarında şiddetle ihtiyaç vardı.²⁶

Gelir dağılımında adalet vergilerle ve hayır duygularının canlı tutulmasıyla bir yere kadar sağlanabilir. Gelir dağılımında adaleti sağlamanın en verimli ve en doğal yolu herkesin kendi ayağı üzerinde durabileceği bir gelire sahip olması, çalışacağı bir işinin bulunmasıdır. Bu konuda temel siyaset imkân ölçüsünde herkesin iş sahibi olması, tam istihdam olmalıdır. Ve yine Peygamberimizin kişinin elinin kazancından daha temizini yiyemeyeceğini beyan buyurduğu da rivayet edilmiştir.²⁷

Hz. Ömer himâlar, yani koruluklardan sorumlu olarak görevlendirdiği Huney'ye insanların hayvanlarını otlattıkları alanları koruluk haline getirmemesini tenbih etmiş, gerekçesini de "eğer hayvancılardan malları bu yüzden helak olursa, çocuklarıyla bize gelip 'ey mü'minlerin emiri' diyerek benden yardım isterler. Benim onlara otlak ve su temin etmem bütçeden altın ve gümüş temin etmemden daha kolaydır" sözleriyle açıklamıştır.²⁸ Çalışabile-

²⁵ M. Âsım Köksal, VIII, 155.

²⁶ Vakıdî, *Meğazi*, III, 1033.

²⁷ Tirmizî, *Ahkâm Hadis* No. 1278.

²⁸ Buhârî, *Sahih*, Cihad 180.

cek kişilere, geçimlerini temin edebilecekleri iş imkânlarının sağlanması gelir dağılımında dengesizliklerin azaltılmasında en iyi sonucu verecek yoldur.

Toplumun fakir ve zayıf kesimlerinin de toplumun bir parçası olduğu unutulmamalıdır. Güçlülerin elde ettikleri varlıkları o toplumun zayıfları nedeniyle gelmiş bir ilâhî ihsan olabileceğini bir mü'min ihtimal dışı tutmamalıdır. Bedir ganimetleri savaşa katılanlar arasında eşit dağıtılınca Sa'd b Ebî Vakkas "Ey Allah'ın Elçisi!! Zayıfların koruyucuları olan süvarilere de zayıflar gibi mi hisse vereceksin" dedi. Peygamberimiz, "Anan ağlasın senin. Sizler yardıma ve rızka zayıflarınız vesilesiyle nail olmuyor musunuz?" cevabını verdi.²⁹

4- Sınıfsız Bir Toplum

Kur'ân'da Müslüman toplumun hukuki statülerinde, haklar ve yükümlülüklerde birbirlerine eşit fertlerden oluşmasını hedeflediği söylenebilir. Hz. Peygamber'in tatbikatı da bu hedefe yönelmiş bir uygulama idi. Toplumda hakları ve yükümlülükleri itibarıyla farklı bir sınıf oluşturan köleler İslâm'ın önceki dönemden devrildiği, toplumda oldukça kök salmış ve yerleşmiş bir müesseseye idi. Bir anda bu sınıfın kaldırılması kısa bir süre içinde kölesiz bir toplum oluşturulması mümkün değildi. Bu nedenle Kur'ân yumuşak ve sancısız bir geçişle kölesiz bir toplum oluşturma projesi ortaya koymuştur.

Bazı suçlara kefaret olarak köle azat etme emri³⁰, bütün Müslümanların köle azat etmeye teşvik edilmeleri³¹, kendi bedelini çalışarak ödeyip hürriyeti-

²⁹ Vakıdî, *Meğazi*, s.73; M. Âsım Köksal, IX, 134.

³⁰ Kur'ân'da hata ile adam öldürenin Müslüman bir köle azat etmesi (Nisa 4/92); karısına zihar yapanların (Mücadele 58/3); Yeminini bozanların (Maide 5/84) birer köle azat etmeleri emredilmiştir.

³¹ Kur'ân'da şöyle buyurulmuştur: "Takva kible için yüzlerinizi doğuya veya batıya doğru çevirmeniz değildir. Lakin takva Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara iman eden sevdiği malını Allah'ı hoşnut etmek için yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalan gariplere, isteyenlere veren ve köle azat etmek için harcayanların takvasıdır (Bakara 2/177); Bir başka ayette de "biz o inkârcı insana hayır ve şer yollarını göstermedik mi? Fakat o sarp yokuşu aşmaya çalışmadı. Sarp yokuşu bilir misin nedir? Sarp yokuş bir köleyi hürriyetine kavuşturmakdır (Beled 90/10-15)

tine kavuşmak isteyen kölelere bu fırsatın tanınması emri³², zekât gelirlerinden ayrılacak fonla kölelerin devlet tarafından azat edilmeleri emri³³ birlikte değerlendirildiğinde Kur'ân'ın belli bir süre sonunda kölesiz bir toplum oluşturmak için bir proje ortaya koyduğu söylenebilir. Ayrıca Kur'ân yeni köleler edinilmesine müsaade bir yana, aksine bedel alarak ya da bedelsiz, savaş esirlerinin bir şekilde serbest bırakılmasını emretmektedir³⁴. Peygamberimizin hayatına giren evlatlığı Zeyd. b. Harise ile dadısı Ümmü Eymen İslâm'dan önce köle edinilmişler ve Peygamberimize aileden intikal etmişlerdi. Hür iken Peygamberimiz tarafından köle edinilmiş bir kişinin Peygamberimizin hayatında yeri bulunduğu dair bir kayıt mevcut değildir.³⁵

5- Görev Dağılımında Ehliyet Esas Alınmalıdır

Resmî görevlere atamada bilgi ve tecrübe birikimi, bir başka deyişle görev için liyakat esas olmalıdır. Adaletin gereği budur. Devlet işlerinin, resmî kurumların kendi alanlarındaki faaliyetlerinin başarılı ve düzgün yürütülebilmesi, göreve atanacak kişilerde liyakat aranmasına bağlıdır. Liyakat bir taraftan görev dağılımında adaleti, diğer taraftan toplumun huzur ve kalkınmasını temin eder.

Hz. Peygamber'den rivayet edilen *"yönetime ehil olmayan kişiler getirilirse kıyameti bekleyin"*³⁶ hadisi bu prensibi net biçimde ifade etmektedir. Peygamberimizin Mekke'nin fethinden sonra Kâbe'nin bakımı görevini

³² "Kitabet" olarak isimlendirilen bu müessese ile ilgili olarak Kur'ân'da şöyle buyurulmuştur: "eliniz altındaki köle ve cariyelerinizden mükâtebe yapmak isteyenler olursa ve siz de onlarda liyakat görürseniz mükâtebe yapınız. Allah'ın size ihsan ettiği maldan siz de onlara veriniz. (Nuru 24/33)

³³ İlgili ayette şöyle buyrulur: "Zekatlar sadece fakirlere düşkünlere, zekat toplayan görevlilere, kalbi İslâm'a ısındırılacak olanlara kölelikten kurtulmak isteyenlere, borçlulara, Allah yoluna ve bir de muhtaç kalmış yolcu ve gariplere mahsustur" (Tevbe 9/60)

³⁴ İlgili ayette şöyle buyrulmaktadır: "Kâfirlerle savaştığınız zaman onları öldürün. Onları kesin olarak mağlup edince başı sıkı tutun, onları esir alın. Savaş süütün sonuçlarıyla nihayete erince esirleri ya bir bedel alarak ya da bedelsiz olarak serbest bırakırsınız" (Muhammed, 47/4)

³⁵ Konuyla ilgili geniş bilgi için bak Hamza Aktan, Hz. Peygamber Döneminde Kölelik Olgusu ve İnsan Özgürlüğüne Kur'ânî Yaklaşım, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi, S.16, s.59-79, Erzurum 2001

³⁶ Buhârî, Sahih, İlim, Hadis No. 57

(hicabe) cahiliye döneminden beri bu görevi yürüten Abdüddâroğullarına bıraktı. Kâbe'nin anahtarını Abdüddâroğullarından Osman b. Talha'ya verdi.³⁷ Üstelik Osman ile Peygamberimiz arasında gençlik yıllarında tatsız bir olay da geçmişti.³⁸

Peygamberimiz çoğu kere Halid b. Velid'i seriye ve süvari birlikleri kumandanı olarak tayin ederdi. Zira Halit'in süvari kumandanı olarak birikmiş tecrübesi ve yeteneği vardı. Vefatına yakın Suriye üzerine gönderilmek üzere hazırlanmasını emrettiği ordunun kumandanlığına henüz 19 yaşında bulunan Üsâme b. Zeyd'in tayin edilmesine itiraz edenlerin bulunduğunu haber alınca Mescitte toplananlara hitap ederek Peygamberimiz şunları söylemiştir: "İmdi ey insanlar! Üsâme'yi kumandan tayin edişim hususunda bana erişen sözler ne oluyor. Onun babası hakkında da böyle itiraz etmişsiniz. O kumandanlığa layıktı ve benim katımda insanların en sevgilisiydi. Oğlu da kumandanlığa layıktır ve benim katımda insanların en sevgililerindedir. Her ikisi de her iyiliğe layıktırlar. Bunu size tavsiye ediyorum. Çünkü o sizin hayırlı olanlarınızdan ve bu işe layık bulunanlarınızdandır" buyurdu.³⁹

³⁷ Vakıdî, *Meğazi*, II, 838; Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme, Medine'ye hicret etmiş olan eşi Ebû Seleme'ye kavuşabilmek ve Müslüman kardeşleri arasına katılabilmek için Medine'ye hicret etme fırsatı bulduğunda yalnız başına yola çıkmıştı ki Osman b. Talha yalnız bir kadın için zorluk ve tehlikelerle dolu bir yolculuğa çıkmasına vicdanı elvermediği için küçük çocuğuyla yola çıkan Ümmü Seleme'ye refakat etmiş ve Medine'ye kadar salimen getirmiş, Medine'ye girmeden geri dönmüştür (M. Âsım Köksal VI, 138; İbn Hişam, II, 113). Peygamberimiz Osman'ın bu iyiliğini de unutmamış olmalıdır.

³⁸ Peygamberimiz Mekke'nin fethinden sonra Sikaye vazifesini, bu vazifeyi atalarından tevârisle sürdüren Hz. Abbas'ın şahsında Haşimoğullarına verdikten sonra Ebû Talha Oğullarından Osman b. Talha'yı çağırdı. Osman ayağa kalktı. Peygamberimiz "ey Ebû Talha Oğulları! Yüce Allah'ın emanetini dürüst hareket etmeniz şartıyla temelli sizde kalmak üzere alınız. Zalim olmadıkça onu sizden kimse alamaz. Osman! Yüce Allah Beytini size emanet ediyor. Ey Osman işte anahtarın, all! Bu gün iyilik ve ahde vefa günüdür" buyurdu. Osman anahtar alıp giderken Peygamberimiz Osman'a seslendi. Osman dönüp gelince "sana vaktiyle söylemiş olduğum şey vuku bulmadı mı?" diye sordu. Osman da "evet! Şehadet ederim ki sen hiç şüphesiz Rasûlüllahsın" dedi. Rasûlüllah gençlik yıllarında temizlik münasebetiyle Kâbe'nin kapısı açıldığı sırada içine girmek için merdivenden üç beş basamak çıkmıştı ki Osman O'nu omuzlarından itmişti. Peygamberimiz düşmekten zor kurtuldu. Bunun üzerine Osman'a "Ey Osman! Bir gün gelecek, bu anahtar istediğim kimseye verebilecek bir mevkide bulunacağım" demişti. Peygamberimizin Osman'dan başkasının anlamadığı ve Peygamberimizin Osman'a hatırlatmak istediği söz buydu. M. Âsım Köksal, XV, 298.

³⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 190; M. Âsım Köksal, XVIII, 10.

V- YÖNETİMDE ESAS OLAN HÜSNÜ SİYASET KURALLARI

Yöneticileri halkından, halkı yöneticilerinden memnun bir toplum oluşturabilmek için yönetimin uyması gereken birtakım ilkeler mevcuttur. Bu ilkeler zamanla ve tecrübelerle de artabilir. Biz burada Peygamberimizin hayatından örnekler alarak başlıcalarına işaret etmek istedik.

1- Kişilere, Cemaat ve Toplumlara Din ve İnançlarında Özgürlük Tanınmalıdır

İnanç kalbi bir iştir. Dolayısıyla kişisel, müdahale ve baskıya kapalı bir alandır. Kişi baskı ve tehdit altında iman sahibi olamaz. Olsa olsa mü'min gibi görünen bir münafık olur. Bu nedenledir ki Kur'ân'da Peygamberimize düşen görevin sadece tebliğ olduğu, insanlar üzerine bekçi, ya da zorba olarak gönderilmediği pek çok âyette tekrarlanmakta⁴⁰, dinde zorlama olmadığı açıkça ifade edilmektedir.⁴¹

Peygamberin sevdiği ve iman etmesini istiyakla istediği kimselerin dahi iman etmesini sağlayamayacağı belirtilir.⁴². Peygamberimiz bu ilâhî irşat doğrultusunda hiç kimseye iman konusunda baskı yapmamıştır. Düşüncenin ifade edilmesi veya inancın yaşanması önüne bir engel konulmamıştır. Kişinin inancının mükafatı ve inkârının cezası tamamen Allah'a ait bir meseledir.

Müslümanlar aleyhine bir eylem içinde olmamak koşuluyla hiç kimseye inancından ya da fikrinden dolayı dünyevi bir yaptırım söz konusu öngörülmemiştir. Hiç kimse sahip olduğu dini kimliği terk etmeye zorlanamaz. Bunu Nadiroğulları çocukları örneğinde net olarak görüyoruz. Nadiroğulları

⁴⁰ Peygamberimizin üzerine düşen görevin sadece tebliğ olduğunu belirten on bir ayet vardır. Bunlar Âl-i İmrân 3/20; Maide 5/76, 92, 99; Ra'd 13/40; Nahl 16,35, 82; Nur, 24/54; Ankebût, 29/18; Şura, 42/48; Teğabün, 64/12 ayetleridir. Peygamberimizin insanlara vekil olarak gönderilmediğini belirten ayet sayısı altıdır. Bunlar Âl-i İmrân, 3/173; En'am, 6/66, 107; Yunus, 10/108; Zümer, 39/41; Şura, 42/6 ayetleridir; Bekçi olarak gönderilmediğini belirten ayetle dördüttür. Bunlar Nisa,4/80; En'am, 6/107; Hûd, 11/86; Şura, 42/48 ayetleridir. Zorba olarak gönderilmediği de Câşiye 88/82 ayette belirtilmektedir.

⁴¹ Bakara, 2/256.

⁴² Kasas 28/56.

Yahudileri ihanetleri ve Peygamberimize suikast teşebbüsleri nedeniyle Medine'den sürgün edildikleri sırada önceden yanlarına bırakılmış bulunan Ensar çocukları istekleri dışında geri alınmadı. Medine'de cahiliye döneminde çocukları olmayanlar, çocukları olduğu takdirde onu Yahudilere verip Yahudi olarak yetiştirilmesini adarları. Nadiroğullarının yanında bu suretle Yahudileştirilmiş çocuklar vardı. Ensar sürgün sırasında bu çocukları geri almak istediler. Bunun üzerine dinde zorlama olmadığını açıklayan âyet⁴³ nazil oldu ve çocuklar Yahudi ailelerin yanında bırakıldı⁴⁴.

Başka dinden olanların Müslüman bir ülkede kendi dinlerine göre ibadet etmelerine imkân sağlanır. Peygamberimizle görüşmek ve anlaşma yapmak üzere Medine'ye gelen Hıristiyan Necran temsilcilerine ayinlerini Mescid-i Nebî'de icra etmeleri için Peygamberimiz izin verdi. Mescid-i Nebî'de ayinlerini yaptılar.⁴⁵ Başka dinden olanların kutsal değerlerine, kitaplarına ve bilgi kaynaklarına el konmaz.

Rivayete göre Hayber kuşatması sırasında kalelerden birinin fethiyle ele geçirilen ganimet malları arasında Tevrat nüshaları da bulunuyordu. Yahudiler bu nüshaların kendilerine iade edilmesini istediler. Peygamberimiz de Tevrat nüshalarının Yahudilere verilmesini emretti. Bunun için bir bedel de talep etmedi.⁴⁶

Müslümanlara ait dini mekânlara Müslüman olmayanların girip çıkmalarının yasak edilmesi de gerekmez. Taif'ten Medine'ye gelen Sakif heyeti Mescid-i Nebî'ye girdiler ve Peygamberimize cahiliye usulüne göre selam verdiler. Bunun üzerine bazı sahabiler "Ya Rasulallah! Onlar müşrik oldukları hâlde mescide girdiler" dediler. Bu sözleriyle müşriklerin mescide girmelerinin caiz olmaması gerektiği kanaatini belirtiyorlardı. Bu endişe ve iti-

⁴³ Bakara 2/256.

⁴⁴ M. Âsım Köksal, XI, 94.

⁴⁵ İbn İshak, II, 224; İbn Hişam, II, 224.

⁴⁶ Vakıdî, *Meğazi*, II, 680-681.

raz üzerine Peygamberimiz “yeryüzü hiçbir şeyden kirlenmez” buyurdular.⁴⁷

2- Sosyal Değişimin Zihnî Alt Yapısını Hazırlamave Zamanlama Kurallarına Riayet Edilmelidir

Toplumda zihinsel ve yapısal değişme, uzun bir sürecin sonunda gerçekleşebilir. Peygamberimizin Allah’ın birliğinden başlayıp faizin haram edilmesine kadar uzayan 23 yıllık nübüvvet dönemi esas itibariyle bireyden topluma inanç, düşünce ve davranış inkılâbının zamana yayılarak sağlanmasından başka bir şey değildir. Bu olgu “tedric” terimiyle ifade edilmiştir.

Yönetimin, hedeften şaşmamak kaydıyla, pratikle ilgili bazı konularda kısa vadede esnek davranması zamanlama siyasetinin gereğidir. Kısa vadede hedefe varma adına uygulanacak baskı, hedefe giden yolu kısaltma yerine sebep olacağı sosyal tepki ve direnmeler yüzünden uzatabilir. Toplumda zihni alt yapıyı oluşturmada şekli bir değişim sağlayarak amaca ulaşılmış olmaz.

Peygamberimizin Taifli Sakifoğulları ile yaptığı anlaşma, ilgi çekici bir zamanlama örneğidir. Taifliler mağlup edilememiş taraf olarak bazı koşullarla anlaşma yapmak üzere Medine’ye bir heyet gönderdiler. Sakifliler cihada çağrılmamaları, öşür vergisi ve namaz ile mükellef tutulmamaları, üzerlerine kedilerinden olmayanların âmir ve vali tayin edilmemesi koşuluyla anlaşma yapmak istediklerini belirttiler.

Peygamberimiz heyetin şartlarını dinledikten sonra “sizler cihat için çağrılmayacaksınız. Öşür vergisiyle mükellef tutulmayacaksınız. Üzerinize sizden başkası âmir ve vali tayin edilmeyecek. Namazdan muaf tutulmaya gelince, içinde secde bulunmayan dinde hayır yoktur” buyurdular. Sakifliler kendi aralarında durum değerlendirmesi yaptıktan sonra “Ya Muhammed! Bizim için bir küçüklük ve eksiklik olsa da bu isteğini yerine getireceğiz. Namazı kılacağız” dediler. Anlaşma bu şartlarla yapıldı. Bunun üzerine cihadın ve öşrün kaldırıldığını zanneden kimselere Peygamberimiz “onlar

⁴⁷ Vakıdî, *Meğazî*, III, 964.

şimdi namazdan başlasınlar; ileride kendi tercihleriyle Müslüman oldukları zaman zekâtı da verecekler, cihada da katılacaklardır” buyurdu.⁴⁸

Peygamberimizin İslâm’a davet mektuplarını komşu hükümdarlara Hudeybiye barış anlaşmasını takiben göndermiştir. Bu da mükemmel bir zamanlama örneğidir. Mekke müşriklerinin, Müslümanların siyasal varlığını kabul ettikleri ve on yıl sürecek olan bir barış dönemine girilmesini sağlayan Hudeybiye anlaşmasından sonradır ki, artık İslâm davetinin civar ülke hükümdarlarına ulaştırılması zamanı gelmişti⁴⁹.

3- Bazı Kişiler İtibarları Korunarak Kazanılabılır Bu Suretle Toplumla Verebilecekleri Zararlar Önlenebilir

Bir nedenle toplumla barışık olmayan sosyal itibarı yüksek ve çevresi geniş kişilerden gelebilecek zararları önlemenin tek yolu her zaman o kişileri güç kullanarak etkisiz bırakmak değildir. Bazen o kişilerin sempatisini kazanmaya yarayacak davranışlar da toplum adına bir kazanç olabilir. Müellefe-i kulûb örneği sempati kazanma yönteminin başarısının kanıtıdır. Halit b. Velid’in Müslüman olması da sempatiyle yaklaşılarak sağlanmıştır.

Rivayete göre Peygamberimiz “Halit gibi bir adam’ın İslâmiyet’i tanımaması şaşılacak bir şey. Keşke o bütün savaşlarını Müslümanların yanında müşriklere karşı yapsaydı, kendisi için çok hayırlı olurdu. Kendisini başkalarına tercih eder üstün tutardık” buyurmuştur. Peygamberimiz bu sözün Halit’in kulağına gideceğini biliyordu. Nitekim Halit bu sözleri işitince derlenip toparlanmış, Peygamberimizin huzuruna varmak üzere hazırlanmış ve hicretin 8. yılında Safer ayının ilk günlerinde Medine’ye gelip Müslüman olarak Peygamberimize biat etmiştir.⁵⁰

Peygamberimize karşı düşmanlık yapanların ve Mekke’nin fethi sırasında direnenlerin başında yer alan Ebû Cehil’in oğlu İkrime de hanımının istirhamıyla Peygamberimizin eman vermesi üzerine Mekke’ye dönmüş, hu-

⁴⁸ Ebû Davud, Sünen, III, 163; İbn Kayyim, *Zadü'l-Me'âd*, III, 33.

⁴⁹ İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 258.

⁵⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, VII, 394.

zura çıkınca Peygamberimiz kendisine “hoş geldin kaçak süvari” diyerek şaka ile karışık sıcak bir karşılama bulmuştu. O andan itibaren İkrime samimi bir mü’min olmuş, Yermük’te şehit olduğu güne kadar İslâm’a sadakatla ve başarıyla hizmet etmiştir.⁵¹

• Mekke’nin fethine kadar Peygamberimize düşman olarak kalmış olan Ebû Süfyan fetih günü Peygamberimizin “kim Ebû Süfyan’ın evine girerse ona eman verilmiştir” demek suretiyle kendisini onurlandırmış bu suretle Mekkelilerin de gönlünü kazanmıştır.⁵²

Kabilesinden bir heyetin başında Peygamberimizle görüşmek üzere Medine’ye gelen Beni Becilelerin reisi Cerir b. Abdullah’a ilgi gösteren ve itibar eden olmamıştı. Zira Medine’de onu kimse tanımıyordu. Huzura çıkınca Peygamberimiz sırt örtüsünü Cerir’e uzattı ve “Ey Ebû Amr! Al onu üzerine otur” dedi. Cerir b. Abdullah “Ya Rasûlallah! Senin bana ikram ettiğin gibi Allah da sana ikram etsin” dedi. Bu münasebetle Peygamberimiz “size bir kavmin şeref ve kerem sahibi ulusu geldiği zaman ona ikram ve ihtiram ediniz” buyurdu. Peygamberimiz Cerir b. Abdullah’a “sen Allah’ın güzel yarattığı bir kimsesin. Öyle ise sen de ahlakını güzelleştir” buyurdu.⁵³

Tabi ki insanlara sempatiyle yaklaşarak kazanma metodu, bu suretle kazanılabilecek kimseler için geçerli bir yöntemdir. Şiirleriyle müşrikleri Müslümanlar aleyhine kışkırtan şair Ka’b b. Zühayr, Peygamberimizin huzuruna gelip “kaside-i bürde” olarak meşhur olmuş kasidesini okumaya başlayınca Peygamberimiz bu kasideyi sonuna kadar dinlemiş ve sonunda kalkıp hırkasını Ka’b’a giydirerek onu ödüllendirmiş geçmişin sözünü etmemiştir.⁵⁴

4- Sosyal Barışı Sağlama Adına Düşmanlıkta ve Hakarete Ölçülü Davranma

Toplum içinde veya dışında düşman veya muhalif olanlara karşı incitici, hakaret içeren söz ve davranışlar çoğu kere gerilimi artırmaktan başka bir sonuç vermez. Peygamberimiz bu konuda hassas davranmış ve ashabını da

⁵¹ M. Âsım Köksal, XV, 316-322.

⁵² M. Âsım Köksal, XV, 225-226.

⁵³ *Siyerü A’lami’n Nübela*, II, 381.

⁵⁴ M. Âsım Köksal, XVI, 43-50.

ölçüsüz davranışları nedeniyle uyarmıştır. Meselâ Peygamberimiz Bedir savaşı gazilerinden Seleme b. Selame'nin, zafer için kendilerini tebrik edenlere "bizi ne diye tebrik ediyorsunuz. Vallahi biz ancak boğazlanmak için bağlanmış develer gibi tepelerinin tüyleri dökülmüş yaşlılarla karşılaştık ve onları boğazladık" demesini hoş karşılamamış ve "Ey kardeşimin oğlu! Onlar Kureş'in eşrafı ve reisleridir" demiştir.⁵⁵

Peygamberimiz geçmişte kalmış, ölüm üzerini kapatmış, hatırlanması ve hatırlatılması bir yarar sağlamayacak tartışmalara da izin vermemiştir. O, Mekke'nin fethinden sonra Taif üzerine yürüdüğü sırada Liyye'de gömülü olan ve hicretten önce kendisine düşmanlıkta ileri giden Ebû Uhayha'nın kabrine bir süre baktı. Hz. Ebû Bekir "Allah bu kabir sahibine lanet etsin. Çünkü O Allah'a ve Rasûlü'ne meydan okuyanlardandı" dedi. O sırada Peygamberimizin yanında bulunan Ebû Uhayha'nın iki oğlu Amr b. Sa'id ile Esad b. Sa'id, Ebû Bekir'e "Hayır Allah senin baban Ebû Kuhafe'ye lanet etsin. Çünkü O misafirleri ağırlamaz, haksızlığa engel olmazdı" diye karşılık verdiler.

Peygamberimiz Ebû Bekir'i ikaz ederek tartışmaya mani oldu ve "Ölüler hakkında kötü söz söylemek onlara erişmez. Fakat dirileri incitir" buyurdular.⁵⁶ Aynı sözü Peygamberimizden Ebû Cehil'in oğlu İkrime'nin biat için gelmesi münasebetiyle de duyuyoruz. İkrime Müslüman olmak maksadıyla Peygamberimize gelmekteyken Rasûlüllah "sakın onun babası hakkında kötü söz söylemeyiniz. Çünkü ölüye kötü söz söylemek diriye rahatsız eder, ölüye bir şey erişmez" buyurdu.⁵⁷

5- Uluslar arası Barışı Sağlamak İçin Düşmanın Zorlandığı, Zayıf ve Hassas Olduğu Noktalardan Yararlanılabilir

Kişilerin ve toplumların hassas oldukları bazı konular vardır. Müslüman toplumun karşılaştığı veya karşılaşılabileceği sıkıntıları gidermek için karşı tarafın zayıf noktaları ve hassas olduğu konular olarak kullanılabilir.

⁵⁵ M. Âsım Köksal, IX, 141.

⁵⁶ Vakıdî, *Meğazî*, III, 925.

⁵⁷ Vakıdî, *Meğazî*, II, 851; Hâkim, *Mütedrek*, III, 241.

Nitekim Peygamberimiz Hudeybiye’de Huleys b. Alkame’nin kurbanlık develere olan saygısından yararlanmıştı. Ehabîş reisi Huleys b. Alkame iki taraf arasında barış arayışları sürerken “Muhammed’le bir de ben gidip görüşeyim” diyerek Hudeybiye’ye geldi. Peygamberimiz Huleys’in kurbanlık develere olan saygısını bildiğinden ona doğru develerin salınmasını emretti. Huleys gördüğü manzara karşısında söyleyecek bir söz bulamayıp Rasûlullah’ın huzuruna kadar gelmeden geri döndü ve Kureyş’e “Ben Muhammed’i Beytullah’ı ziyaretten alıkoymanın doğru olmayacağı görüşümdedir. Onların umre yapmaktan başka niyetleri yoktur” diyerek⁵⁸ Kureyş’in haksızlığını onların yüzlerine karşı söyledi.

Hicretin ilk yılında Ebû Süfyan ve Übeyy b. Halef, Peygamberimizi hi-maye etmemeleri için Medine’de münafıkların reisi Abdullah b. Übeyy’ye ve adamlarına tehditkâr mektuplar yazdılar. Bu mektupları bahane ederek Peygamberimizi ve ona inananları Medine’den sürüp çıkarmak için bir plan hazırlığına girişen Abdullah b. Übeyy ve adamlarıyla görüştü. Tehdit mektuplarına karşı direnmelerini sağlamak üzere kabile bağlılığını kullandı. Rivayete göre durumu haber alan Peygamberimiz gidip Abdullah b. Übeyy ve adamlarını gördü ve onlara “Kureyş’in tehdidinin son dereceye vardığını biliyorum. Ama onların size yapacağı kötülük sizin kendinize yapacağınız kadar olamaz. Çünkü siz kendi evlat ve kardeşlerinizle çarpışmak istiyorsunuz” dedi. Onlar bu sözü işitince dağıldılar.⁵⁹

Hudeybiye günlerinde Kureyş’in silahlanmaya başladıkları anlaşılınca Peygamberimiz “Kureyş benimle diğer Arapların arasından çekilsin. Onlarla mütareke yapalım. Eğer ben galip gelirim onlar bundan zarar görmezler. Mağlup olursam onlar güç kazanmış olurlar. Eğer savaşmak isterlerse başım gövdemden ayrılıncaya kadar onlarla savaşırım. O zaman da Allah’ın bana olan zafer vadini yerine getireceğini umarım”⁶⁰ sözleriyle Kureyş müşrikleriyle yapılabilecek muhtemel bir savaşı önlemeye çalışmıştı.

⁵⁸ Buhârî, *Sahih*, III, 180; Taberî, *Tarih*, III, 75.

⁵⁹ Ebû Davud, *Sünen*, II, 139-140.

⁶⁰ Vakıdî, *Meğazi*, II, 593; İbn Kayyim, *Zadül Me’ad*, II, 138.

Bazen kişilerin içinde buldukları sıkıntılı durumdan kurtarılmaları sağlanarak rakiplerin dayanışması önlenebilir. Hatta bu suretle dost olarak kazanılabilir de. Mekke'nin fethinden sonra Huneyn savaşını çıkarıp sonunda mağlup olan Havazinlere esirleri iade edildikten sonra Peygamberimiz reisleri Malik b. Avf'ın ne yaptığını sordu. Onlar da O'nun Taif kalesinde saklanmakta olduğunu söylediler. Peygamberimiz de "Söyleyin O'na gelsin. O'nun ev halkını ve mallarını tutuyorum. Geldiği takdirde kendisine 100 deve de vereceğim" buyurdular. Malik'e bu haber ulaştırılınca hemen Taif'ten ayrılp Peygamberimizin yanına geldi. Müslüman oldu. Mallarını, ev halkını ve 100 deveyi de alarak geri döndü. Samimi bir Müslüman oldu. Müslümanlara karşı fiili düşman olan Sakiflilerin yaylımdaki develerini yağma etmeye başladı.⁶¹ Sakifliler sıkıntılı bir duruma düştüler ve Medine'ye gidip Peygamberimizle anlaşma yapmak zorunda kaldılar. Bu anlaşma Sakiflilerin kendi istekleriyle Müslüman olmalarını da sağladı.

6- Tartışma Konusu Olabilecek Problemleri Tarafların Kabul Edebileceği Bir Alternatifle Çözmek Gerekir

Peygamberimiz insanlar arasında tartışma, hatta çatışma nedeni olabilecek konularda farklı alternatifler bularak tarafların itiraz edemeyeceği çözümler üretmiştir. Gençlik yıllarında Kâbe'nin tamiri tamamlandıktan sonra Hacerü'l-Esved'in yerine konulması konusunda çıkan tartışmayı nasıl çözdüğü müte'arefe olmuş bir konudur.⁶²

Keza hicret esnasında Medine'ye vardığı gün herkes Rasûlüllah'ı misafir etme şerefine kendine ait olmasını istediğinden deveyi kendi evlerine doğru sevk etmek isteyenlere devenin çöktüğü yere misafir olacağını belirterek bir kırgınlığa meydan vermemişti.⁶³ Devenin tercihi tartışılmayacağından, şeref paylaşımında bencilliğin aşırı derecede egemen olduğu o günkü Arap toplumunda, Peygamberimiz devenin tercihini öne sürerek daha işin başındayken meydana gelebilecek bir olumsuzluğu önlemişti.

⁶¹ Vakıdî, *Meğazî*, II, 955; İbn İshak, *Sîre*, IV,134.

⁶² İbn Hişam, I, 209-210; İbn Sa'd, *Tabakât*, I,146.

⁶³ İbn İshak, *Sîre*, II, 495-496.

Peygamberimizin dayıları olan Neccaroğulları reisi Es'ad b. Zürene'nin vefatından sonra Neccaroğulları içlerinden birini kendilerine nakib seçmesini Peygamberimizden istirham ettiler Peygamberimiz kimi tayin etse bir kırılmaya neden olabileceğini görerek kimseyi gücendirmek istemediğinden "sizin nakibiniz benim" buyurdu⁶⁴. Böylece kimsenin gücünmeyeceği bir çözümlenme yolu bulunmuş oldu.

Rasûlüllah Tebük seferine çıkarken, Hz. Ali'yi Medine'de vekil bıraktı. Savaşlarda önünde durulmaz bir yiğit olan Hz. Ali kadın ve çocuklarla geride bırakılması nedeniyle üzüldü ve ağladı. Peygamberimiz Hz. Ali'ye "bana göre sen Musa'ya göre Harun gibisin. Şu kadar ki, benden sonra peygamber yoktur" sözleriyle geri kalışını farklı bir açıdan değerlendirdi. Hz. Ali bu sözle sevinç duydu.⁶⁵

Ca'fer b. Ebî Talib'in zevcesi Esmâ Binti Umeyyâ Hz. Hafsa'nın yanında bulunduğu bir sırada Hz. Ömer kızı Hafsa'nın yanına geldi. Misafir kadının Cafer'in zevcesi Esmâ olduğunu öğrenince Cafer ve eşinin Medine'ye hicretten önce Habeşistan'a hicret etmiş olduklarını kastederek "bizler sizleri hicrette geçtik. Biz Peygamberimize sizden daha yakınız" dedi. Esmâ bu sözle öfkelenildi. Hz. Peygamber yanlarına gelince Esmâ "Ey Allah'ın Elçisi!! Ömer bizim hakkımızda şöyle şöyle diyor" diye şikâyetinde bulundu. Rasûlüllah Esmâ'ya "Bu hususta bana sizden daha layık ve yakın kimse yoktur. Ömer ve arkadaşlarına bir hicret sevabı vardır. Siz gemi halkına ise iki hicret sevabı vardır. Sizin hicretiniz iki keredir. Siz hem Necaşî'nin ülkesine, hem de benim yanıma hicret ettiniz" buyurdu.⁶⁶ Hicret olayını farklı bir açıdan değerlendiren onuru kırılmış Esmâ'yı sevindirmiştir.

7- Kadirşinaslık

Yönetimde başarılı olmanın temel kurallarından biri de kişilerin geride kalan kötülüklerini başa kakmamak, bir anlamda unutmak, fakat iyiliklerini unutmamaktır. Kadirşinaslık insan kazanmanın ve toplumda barışı ve huzu-

⁶⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 611

⁶⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 24

⁶⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 106.

ru temin etmenin yollarından biridir. Peygamberimiz kendisine yapılan iyilikleri hiçbir zaman unutmamış ve gerektiğinde iyilikleri yâd etmiştir. Bedir savaşı esirleri bir bedel karşılığı serbest bırakılmaya başlayınca Peygamberimiz esirlerini kurtarmak için Medine'ye gelen Mut'im b. Adiyy'in oğlu Cübeyr b. Mut'im'e "Ey Cübeyr! Baban Mut'im b. Adiyy sağ olsaydı da şu kokuşmuşların tümünün serbest bırakılmasını benden isteseydi O'nun hatırı için bunları serbest bırakırdım" dedi⁶⁷.

Peygamberimiz Mekke döneminde İslâm'ı tebliğ için gittiği Taif'ten hüznü döndüğü gün Mekke'ye emniyet içinde girebilmek için kendisini himayesine alacak bir kimse aramış, Mut'im b. Adiyy Rasûlüllah'ı himayesine almayı kabul ederek bütün hısmalarını silahlandırmış, Kâbe'de "Ey Kureyş cemaati! Ben Muhammed'i himayeme aldım. O'na kimse dokunmasın" sözleriyle ilan etmişti.. Peygamberimiz de Kâbe'yi tavaf edip, iki rekât namaz kıldıktan sonra evine dönünceye kadar Mut'im'in oğulları ve yeğenleri Peygamberimizin etrafından ayrılmamışlardı. Hz. Peygamber Mut'im'in bu iyiliğini hiç unutmamıştır⁶⁸.

Huneyn ganimetlerinin müellefe-i kulûba farklı oranda dağıtılması nedeniyle içlerinde kırgınlık hisseden Ensara, Peygamberimiz onların iyiliklerini ve yardımlarını unutmadığını "vallahı siz isteseydiniz bana şöyle diyebilirdiniz: 'Sen bize yalanlanmış olarak gelmiştin, biz seni tasdik ettik. Sen bize terk edilmiş olarak gelmiştin, biz sana yardımcı olduk. Sen yurdundan sürülmüş olarak gelmiştin, biz seni aramızda barındırdık. Sen bize yoksul olarak gelmiştin, biz sana kendimiz gibi baktık' deseydiniz doğru söylemiş olurdu ve benim tarafımdan da doğrulanırdınız." sözleriyle ifade etmiştir.⁶⁹ Bu kadirşinaslık Ensarı ağlatmış ve kırgınlığı da ortadan kaldırmıştır.

8- Yanlış Anlaşılmaya Neden Olabilecek Karar ve Uygulamalardan Geçici Bir Süre Kaçınmak Gerekebilir

Yönetimin gerçekte makul bir açıklaması bulunan birtakım kararları olabilir. Ancak bunların uygulanması yanlış anlamalara neden olarsa, bazı

⁶⁷ Vakıdî, *Meğazi*, s. 82.

⁶⁸ Taberî, *Tarih*, II,231; İbnü'l Esir, *el-Kâmil*, II, 93.

⁶⁹ İbn Hişam, IV, 142; Vakıdî, *Meğazi*, III, 958; Taberî, *Tarih*, III, 138.

kişi ve grupların bunları kullanmaları ihtimali de varsa o uygulamadan geçici bir süre için vazgeçilebilir. Zira kararda ısrar getireceği yarardan bazen götüreceği şey daha fazla olabilir. Böyle bir durumda realiteyi dikkate almak, rasyonel davranmak ortaya çıkabilecek bir zararı önleyebilir.

*Peygamberimiz Tebük seferi dönüşünde kendisine suikast planlayanların öldürülmesini teklifini reddetti. Tebük dönüşü geçilmesi gereken dar bir geçitte Rasûlüllah'ın devesinin kolarını kesip kendisini düşürünceye kadar hayvana vurmaya üzere münafıklar bir suikast planladılar. Planları fark edilen suikastçılar teşebbüslerinde başarılı olamadılar. Peygamberimiz onların kim olduklarını Ammar ile Hüzeyfe'ye söyledi. Fakat bunu kimseye söylememelerini tenbih etti. Üseyd b. Hudayr "Ya Rasûlellah! Biz güçlendiğimiz halde neden bunların yüzüne gülüyoruz. Siz emredin çok geçmez bunların hepsinin başlarını sana getiririm." dedi.

Peygamberimiz "İnsanların, 'müşriklerle arasındaki savaş sona erince Muhammed kendi ashabını öldürmeye başladı' demelerinden hoşlanmam." buyurdu. Üseyd "Bunlar senin ashabın değil ki." dedi. Peygamberimiz "Onlar 'Lâ ilâhe illallah' demiyorlar mı?" dedi. Üseyd "Evet ama onların bu sözü şahadet değil ki" dedi. Peygamberimiz "Biz onları öldürmekten men edilmişizdir" buyurdu⁷⁰.

Keza, Peygamberimiz aynı endişeyi münafıkların reisi Abdullah b. Übeyy'in öldürülmesi teklifinde de dile getirmiştir. Benû Mustalik seferinde Abdullah b. Übeyy'in Peygamberimiz hakkında "Köpeği semirt seni yesin" demesi üzerine Hz. Ömer'in Peygamberimizin emriyle Ensardan biri tarafından öldürülmesini teklif etmesi üzerine Peygamberimiz bu tekliften hoşlanmamış ve "Öldürülmesini emredek olursam O'nu öldürürler. Fakat çok geçmeden de Yesrib O'nun yüzünden pek çok sıkıntılara uğrar. Halk Muhammed ashabını öldürüyor diye konuşmaya başladıkları zaman hal nice olur" buyurmuşlardır.⁷¹

⁷⁰ Vakıdî, *Meğazi*, III, 1043-1044.

⁷¹ İbn Hişam, *Sîre*, III, 303.

9- Antlaşmalarda "Allah'ın Hükümüne Göre" veya "Allah ve Rasûlünün Emanını Verme" İfadeleri Kullanılmamalıdır.

Yönetim ister dâhilî bir konuda ister harici ilişkilerde birtakım anlaşmalar yapacak, taahhütlerde bulunacaksa, bu anlaşma ve taahhütlerde "Allah'ın hükümüne göre" ifadesi kullanılmamalıdır. Siyasi otoritenin veya idari inisiyatifin tensip ve takdirine göre hüküm verilmesi gerekir. Eğer düşmana eman verilecekse, yani birtakım güvenceler, hukuki statüler ve imtiyazlar verilecekse Allah ve Rasûlü'nün emanı yerine yönetimin güvencesi verilmiştir. Bu prensibin gerekçesini Peygamberimiz gayet net biçimde açıklamıştır.

Mute Gazası için kumandanlığa tayin ettiği Zeyd b. Harise'yi ordunun başında sefere uğurlarlarken Peygamberimiz birtakım tavsiyelerde bulundu. Yaptığı tavsiyeler kapsamında "Bir kaleyi kuşattığında, kale halkı eğer senden Allah'ın hükümüne göre teslim olmayı teklif ederlerse Allah'ın hükümüne göre değil kendi hükümüne göre teslim al. Zira onlar hakkında Allah'ın hükümünün ne olduğunu bilmezsin. Eğer Allah'ın ve Rasûlünün emanını isterlerse onlara Allah ve Rasûlünün emanını verme. Onlara kendinin, babanın ve arkadaşlarının emanını ver. Zira emanını geri alacak olursan kendi emanını bozman Allah ve Rasûlünün emanını bozmandan vebal olarak daha hafiftir" buyurmuştur⁷².

10- Toplum Barışı ve Çıkarı İçin Düşmanlığı Sürdürmemek, Affedici Olmak ve İnsanı Yardımdan Kaçınmamak Gerekir

Bir dönem düşman tarafında yer almış ve yıkıcı eylemler içinde bulunmuş olsalar bile eski düşmanlar dostluğa talip iseler, ya da hoşgörülü davranışla yıpratıcı mücadele yerine güç kazandırıcı barışa ulaşmak imkânı varsa geçmiş unutmak, affedici olmak iyi bir siyaset olarak kabul edilmelidir.

Tarihi kayıtlara göre Kâbe putlardan temizlendikten sonra Peygamberimiz Kâbe içinde iki rekât namaz kıлып dua etti. Sonra Mekkelilere hitaben "Şimdi hakkınızda benim ne yapacağımı sanıyorsunuz?" dedi. Onlar da "İ-

⁷² Vakıdî, *Meğazî*, II, 757-758.

yilik ve hayır yapmanı umarız. Sen iyilik sahibi bir kardeş ve iyilik sahibi bir kardeş oğlusun. Gücün yetti, iyi davran” dediler. Peygamberimiz de “Bu gün size Yusuf’un kardeşlerine dediği gibi diyorum. Sizi ayıplamıyorum. Bu güne kadar yaptıklarınızı başınıza kakmıyorum. Hepiniz serbestsiniz.” buyurdu. Müşrik ileri gelenlerine o güne kadar yaptıklarını başlarına kakmak isteyen Hz. Ömer Peygamberimizin bu davranışından sonra kendinden utanıldığını ifade etmiştir⁷³.

Keza Peygamberimiz, amcasını şehit etmiş, kendisini derin üzüntü içinde bırakmış, ancak Mekke’nin fethinden sonra Müslüman olmuş olan Vahşi b. Harb’i, Hamza’yı nasıl öldürdüğünü anlattırdıktan sonra “Allah iyiliğini versin!” diyerek affetmiştir. Ancak “Amcamı hatırlatmaman için kendini benden gizle” diyerek affetmiştir. Rivayete göre Vahşi Yemame’de Peygamberimiz zamanında baş göstermiş irtidat olaylarının lideri olan Müseylime-tü’l-Kezzab’ı, Hz. Hamza’yı şehit ettiği harbi ile öldürerek bu defa İslâm’a büyük bir hizmet etmiş, bir fitnenin başını yok ederek Müslümanları rahatlatmıştır⁷⁴.

Seleme b. Ekva’ Zü Kared Gazasında düşmanı yalnız başına takip etmişti. Peygamberimiz 500 kişilik bir kuvvetle gelip Zü Kared’e karargah kurunca Seleme “Ey Allah’ın Elçisi! bana müsaade et, şunların hepsini öldüreyim.” dedi. Peygamberimiz “Gücün yetti mi yumuşak davran, bağışlayıcı ol, sertliği bırak.” Buyurdu.⁷⁵

Sert tabiatlı ve katı kalpli olmanın insanları uzaklaştıracağı ve toplumun dağılmasına neden olacağına da Kur’ân’da net bir biçimde işaret edilmiştir. Keza Kur’ân’da Peygamberimizin, Uhut harbinde bozguna uğrayıp kaçanlara yumuşak davranmasının Allah’ın merhametinin sonucu olduğuna işaret edilmiştir. Mezkur âyette: “İnsanlara yumuşak davranman da Allah’ın merhametinin eseridir. Eğer katı yürekli, kaba biri olsaydın, insanlar senin etrafından dağılıverirlerdi. Öyleyse onları affet, onlar için mağfiret dile ve işleri onlarla müşavere et.”⁷⁶ buyurulmuştur.

⁷³ İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 141-412.

⁷⁴ İbn Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, V, 439-440.

⁷⁵ Vakıdî, *Meğazî*, II, 541; İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 81.

⁷⁶ Âl-i İmrân 3/159.

11- Mutlu Ve Sağlıklı Bir Toplum İçin Halkın Sağlığına Önem Verilmelidir

Yönetimin, halkın sağlığını korumak üzere birtakım tedbirler alması şeriataın temel maksatlarından biri olan canın korunması amacına hizmet kapsamına girer. Peygamberimizin ashabına koruyucu hekimlik faaliyeti kapsamına giren tavsiyeleri ve uygulamalarına dair rivayetler mevcuttur. Rasûlüllah, Romanın Mısır Valisi Mukavkıs'a İslâm'a davet mektubu gönderdiğinde Mukavkıs mukabele olarak bazı hediyelerle birlikte Medine'ye bir de tabip göndermişti. Bu tabip Medine'de yeterli müşteri bulamayınca bir süre sonra Peygamberimiz ona "Ev halkının yanına dönebilirsin. Çünkü biz acıkmadıkça yemek yemeyen bir kavimiz. Yemek yediğimiz zaman da doyuncaya kadar yemeyiz." buyurarak sağlıklı kalmalarının nedenini açıklamıştı⁷⁷. Koruyucu hekimlik çerçevesinde bir uygulama olarak görülen karantina uygulamasını da İslâm toplumunda ilk başlatan da Peygamberimizdir.

Peygamberimiz Tebuk seferi sırasında Tebuk'e vardığında Şam tarafında veba salgını bulunduğunu işitti. Ashabına "Bir yerde veba zuhur ettiği zaman siz orada iseniz bulunduğunuz yeri terk etmeyin. Eğer vebanın zuhur ettiği yerde değilseniz oraya girmeyin" buyurdular⁷⁸.

Keza Ferve b. Müseyk Peygamberimiz tarafından vali olarak tayin edildiği memleketine dönerken "Ya Rasûlellah! Bizim yurdumuzun yanında Ebyen toprağı diye anılan bir yer vardır. Bizim elverişli beslenme yerimizdir. Fakat vebalı ve hastalıklı bir yerdir" dedi. Peygamberimiz "Orayı bırak, oradan uzak dur. Çünkü hastalığa yakın olmak ölmek demektir" buyurdu⁷⁹. Bu ve benzeri rivayetler halk sağlığını korumak üzere gerekli önlemleri almanın yönetimin temel görevlerinden olduğunu yeterince açıklamaktadır.

⁷⁷ M. Âsım Köksal, XIV, 83.

⁷⁸ M. Âsım Köksal, XVI, 209.

⁷⁹ Ahmed. B. Hanbel, Müsned, III, 451.

12- Yeniliklere Açık Olmak

Toplumun durağan yapıdan kurtulup dinamik bir yapıya kavuşturulması, gelişim değişim ve yeniliklere açık olması rekabet dünyasında var olmanın şartlarından. Teknik değişim ve gelişimin az olduğu tarım toplumu şartlarında Medine'de hayatı kolaylaştıran ve yaşanır kılan ne gibi bir değişim ve gelişim olmuşsa Peygamberimiz bunları hep tasvip ve takdir etmiştir. Meselâ önceleri tavanı açık olarak inşa edilen Mescid-i Nebî bilahare, yağmur geçirmeyecek şekilde bir tavan inşasıyla geliştirilmiştir⁸⁰. Mescid-i Nebî'nin zemini başlangıçta topraktı. Yağmur sularıyla ıslanunca çamur oluyordu. Sahabeden birkaç kişi dere kumu getirerek mescidin zeminine serdiler ve zemini çamur olmaktan kurtardılar. Peygamberimiz bunu yapanlardan ve yaptıkları işten memnun oldu.⁸¹

Keza mescitle ilgili bir diğer yenilik de Temimü'd-Dârî'nin Şam'dan getirdiği kandillerle aydınlatılması olmuştur. Peygamberimiz mescide girince mescidin aydınlatılmış olduğunu görmüş ve bunu kimin yaptığını sormuştur. Temimü'd Dârî bunu kendisinin yaptığını söyleyince ona "Sen İslâmiyet'i ve mescidini nurlandırdın. Allah da seni dünyada ve ahirette nurlandırsın. Vallahi bir kızım olsaydı onu sana nikahlardım." demiştir.⁸² Peygamberimiz halkın isteği üzerine kendisi için bir minber yapılmasını kabul etmiş ve bir kadından marangoz olan kölesine bir minber yapmasını emretmesini istemiş, bunun üzerine Peygamberimiz için üç basamaklı bir minber yapılmıştır⁸³. Bu örnekler yönetimin hayatı kolaylaştıran gelişmelere ve yeniliklere imkân sağlamak üzere toplumun ve bireylerin önlerindeki engelleri kaldırmaları ve gelişimi teşvik etmeleri gerektiğini yeterince anlatıyor diyebiliriz

⁸⁰ M. Âsım Köksal, VIII, 105.

⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 284.

⁸² M. Âsım Köksal, VIII, 106.

⁸³ Ahmed b. Hanbel, V,137, 339.

13- Vatan Sevgisi

Fertlerde ve toplumda ülke sevgisinin, toplumun millet olma bilincinde önemli bir fonksiyonu olduğu kabul edilir. Zaman zaman ülkenin bazı yörelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle toplumun zihninde o yöre ile ilgili kötü anılar kalmış olabilir. Deprem gibi, su baskını gibi, bir savaşta yenilgi gibi olaylar o yöre ile zihinlerde çağrışım yapabilir. Bu tür kötü anıların ülke sevgisine engel olmaması gerekir. Uhut'un ashabin zihninde, Uhut yenilgisini, ashaptan çok değerli kişilerin şehit edildikleri zamanı hatırlatması bakımından zihinlerde kötü anılar bıraktığını bildiği için Peygamberimiz Hayber Seferi dönüşünde Medine'ye yaklaştıklarında Uhut Dağı'nı görülünce "Uhut bizi seven bir dağdır. Biz de onu severiz." buyurarak ashabin gönlünde Uhut'la ilgili kötü çağrışımlar yapan anıların silinmesini arzu etmiştir.⁸⁴

⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, V, 425.